Received: September 30, 2022
Revised: December 9, 2022
Accepted: December 20, 2022

ชีวประวัติและคุณูปการของพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนแปล*: พระภิกษุชาวต่างชาติยุคราชวงศ์ฮั่น

วิไลพร สุจริตธรรมกุล และ ประภากร พนัสดิษฐ์
[1]ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์
[1]มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
[2] ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) นำเสนอบทถอดความชีวประวัติของพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน 2) วิเคราะห์รายละเอียดของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ คัมภีร์และภาพวาดพระพุทธรูปในชีวประวัติของพระธรรมรัตนะ 3) วิเคราะห์คุณูปการของพระธรรมรัตนะที่มีต่อพระพุทธศาสนาจีน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การถอดความ และการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลักฐานบันทึกโบราณของจีน เช่น คัมภีร์เกาเซิงจ้วน บันทึกประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตะวันออก คัมภีร์โซวเสินจี้ คัมภีร์เว่ยซู เป็นต้น รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาจีนและต่างประเทศ

ผลการศึกษาพบว่า รายละเอียดเนื้อหาชีวประวัติของพระธรรมรัตนะที่หลงเหลือในปัจจุบัน มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนเท่านั้น ไม่มีอยู่ในบันทึกร่วมสมัยฉบับอื่น ๆ ชีวประวัติของพระธรรมรัตนะมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์จลาจล การขุดทะเลสาบ

*บทความนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2564-2565 เรื่อง “การถอดความและวิเคราะห์ชีวประวัติพระสมณะบนเส้นทางสายไหม: กรณีศึกษาคัมภีร์เกาเซิงจ้วน ในหมวดพระผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เว่ย”
[1]ผู้ประพันธ์อันดับแรก (First Author) หัวหน้าโครงการวิจัยฯ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ E-mail: wilaiporn.su@ku.th
[2]ผู้ประพันธ์ร่วม (Co-author) นักวิจัย ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI E-mail: ferna_bhanussa@hotmail.com

คุนหมิงในยุคราชวงศ์ฮั่น และจากการบันทึกของท่านฮุ่ยเจี่ยว ผู้รจนาคัมภีร์เกาเซิงจ้วน ทำให้ทราบว่าคัมภีร์แปลสำคัญซึ่งถือเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนายุคแรกและภาพวาดพระพุทธรูปที่ถูกนำกลับมา พร้อมคณะทูตของจักรพรรดิฮั่นหมิง ได้สูญหายไปตั้งแต่ก่อนยุคจิ้นตะวันออกแล้ว นอกจากนี้ จากการศึกษาผลงานการแปลคัมภีร์ และการทำงานเผยแผ่ของพระธรรมรัตนะ ทำให้เห็นถึงคุณธรรมของท่าน ในด้านของความมุ่งมั่น อดทน การยอมละทิ้งเกียรติยศ เพื่ออุทิศให้กับงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจีนอย่างเต็มที่ โดยผลงานที่โดดเด่นที่สุดของท่าน อาจกล่าวได้ว่าเป็นการวางรากฐานการแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาจีน ที่มีความสำคัญต่อการปักหลักพระพุทธศาสนาให้มั่นคงในแผ่นดินจีนสืบมาอีกนานนับพันปี

คำสำคัญ ; เกาเซิงจ้วน, พระธรรมรัตนะ, พระภิกษุชาวต่างชาติ, ยุคราชวงศ์ฮั่น

The Biography and Dedication of Dharmaratna in the *Gaoseng zhuan*: the Foreign Monk in the Han Dynasty

Wilaiporn Sucharitthammakul[1] and Prapakorn Bhanussadit[2]
Deptartment of Philosophy and Religion Faculty of Humanities
[1] Kasetsart University, Thailand
[2]DCI Center for Buddhist Studies, Thailand

Abstract

This article aims to 1) present the Thai translation of the biography of Dharma-ratna (竺法蘭) in the Gaoseng zhuan Scripture (高僧傳); 2) examine the historical events, the five translated Buddhist scriptures, and a Buddha image related to the biography of Dharmaratna; 3) analyze the contributions Dharmaratna made to Chinese Buddhism. Qualitative methods, hermeneutics and content analysis are the three methods used for this research. Scope of the Research based on Chinese historical-biographical works such as the Gaoseng zhuan, the Hou Han Shu (Book of the Later Han), the Shou Shen Ji, the Wei Shu (Book of Wei). The various related pieces of research would be used to examine the text.

The results showed that the Gaosheng zhuan is the only text that recorded the life of Dharmaratna in detail. Dharmaratna's biography is related to the two crucial historical events in the Han dynasty: the Rebellion and the moving of the capital into Chang'an; and the construction of Kunming Lake. According to the records of Hui Jiao, the author of the Gaoseng zhuan Scriptures, it is known that important translation scriptures, which are considered early Buddhist scriptures and paintings of Buddha images that have been brought back with the emissaries of Emperor Han Ming, had been lost since before the Eastern dynasty (316-439 AD.). Moreover, Dharmaratna

devoted himself to propagate Buddhism in China, especially in the mission of Chinese translation of Buddhist texts, which was important to the establishment of Buddhism in China for thousands of years.

Keywords: Gao sengzhuan, Dharmaratna, foreign monk, Han Dynasty

บทนำ

คัมภีร์เกาเชิงจ้วน (高僧傳) หรือ“บันทึกชีวประวัติพระผู้มีคุณูปการอันสูงส่งต่อพระพุทธศาสนาจีน” เป็นคัมภีร์สำคัญที่บันทึกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาผ่านชีวประวัติพระภิกษุผู้มีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาจีนในด้านต่าง ๆ ที่ยังไม่เคยถูกแปลเป็นภาษาไทยมาก่อน คัมภีร์นี้ระบุว่าพระธรรมรัตนะ (竺法蘭) เป็น 1 ในพระภิกษุชาวต่างชาติ 2 รูปแรก (คู่กับพระกาศยปะ-มาตังคะ) ที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจีน พร้อมกับคณะทูตที่จักรพรรดิฮั่นหมิง (漢明帝 ค.ศ. 58-75) ส่งให้เดินทางไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาจากประเทศอินเดีย ทำให้พระภิกษุทั้ง 2 รูปมีความสำคัญในฐานะเป็น “นักบวชผู้เผยแผ่” ผู้ได้รับการอุปถัมภ์จากจักรพรรดิในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาของจีน จนถึงกับพระราชทานพื้นที่ส่วนหนึ่งให้ใช้เป็นที่พำนัก เทศน์สอน และทำงานแปลคัมภีร์ ภายหลังวัดแห่งนี้รู้จักกันดีในชื่อของ“วัดม้าขาว” (白馬寺) ซึ่งเชื่อว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนาของจีน

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบันปรากฏชัดเจนหลังจากกลางศตวรรษที่ 2 ไปแล้ว[3] บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวกับชีวประวัติของพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะ ที่มีช่วงชีวิตอยู่ราวศตวรรษที่ 1 จึงเป็นไปในรูปแบบของตำนานเรื่องเล่า ที่ไม่สามารถหาหลักฐานอ้างอิงทางประวัติศาสตร์ได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีนอย่าง Henri Maspero (1910), Tang Yongtong (1938), Erik Zürcher (1959) เป็นต้น จึงมีทัศนะคติไปในทางที่ไม่ให้ความเชื่อถือในเรื่องราวชีวประวัติของท่านทั้ง 2 เท่าใดนัก

ชีวประวัติของพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะในหลายคัมภีร์ มีจุดเริ่มต้นจากตำนานความฝันของจักรพรรดิฮั่นหมิง ที่ทรงพระสุบินถึงบุรุษผู้มีผิวกายเป็นทองคำ เมื่อทรงรับทราบถึงเรื่องราวของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะคล้ายกับบุรุษที่พระองค์สุบินถึง จึงมีพระราชโองการให้ส่งคณะทูตไปอัญเชิญพระพุทธศาสนากลับมาจากอินเดีย

[3]นักวิชาการสันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่เข้ามาในจีนราวศตวรรษที่ 1 แต่ช่วงเวลาที่เริ่มปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาชัดเจนเริ่มตั้งแต่ราวช่วงครึ่งหลังศตวรรษที่ 2 จนถึงปลายศตวรรษที่ 3 ศึกษาเพิ่มเติมได้ใน Zürcher, 1959 (2007), pp. 18-43; Tsukamoto, 1985, pp. 3-7.

เมื่อมาถึงจุดนี้ บางบันทึกบอกว่าคณะทูตได้พบกับพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะระหว่างทาง จึงได้ทำการเชื้อเชิญท่านทั้ง 2 ให้เดินทางกลับมาพร้อมกันเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจีน แต่ในบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經序) และคัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論) ที่มีอายุค่อนข้างเก่าแก่[4] กลับไม่ปรากฏบันทึกว่าคณะเดินทางนี้ได้พบหรือเชื้อเชิญพระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะให้เดินทางมาที่จีนแต่ประการใด (T784 17.722a14-20; T2102 52.4c26-5a4)[5] นอกจากนี้ Tang Yongtong ยังได้ชี้ให้เห็นว่าบันทึกหมิงเสียงจี้ (冥祥記)[6] เป็นคัมภีร์แรกที่บันทึกว่าพระกาศยปะ-มาตังคะร่วมเดินทางมากับคณะของท่านช่ายอิน แต่กลับไม่มีชื่อของพระธรรมรัตนะบันทึกไว้ (Tang, 2008, p. 15)

ในด้านของงานการศึกษาวิจัยชีวประวัติพระธรรมรัตนะ ไม่พบผลงานที่วิเคราะห์ลงลึกถึงรายละเอียดชีวประวัติของท่านโดยตรง มีเพียงงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวอ้างอิงถึงท่านเพียงเล็กน้อยเท่านั้น เช่น งานวิจัยเรื่องตำนานความฝันและการส่งคณะทูตไปอัญเชิญพระพุทธศาสนาของจักรพรรดิฮั่นหมิงของ Henri Maspero (1910, pp. 95-130) และหนังสือประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีนของ Tang Yongtong (2008, pp. 13-22) งานวิจัยเกี่ยวกับวัดม้าขาวของ Wang Guixiang (2017, pp. 49-82) และ

[4]คัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น (牟子理惑論) หรือคัมภีร์หลี่ฮั่วลุ่นของท่านโหมวจื่อ (牟子ค.ศ. 170-?) ถูกรจนาขึ้นในรัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นเซี่ยน (漢獻帝ค.ศ. 190-220) ส่วนบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經序) ไม่ทราบเวลาที่แน่นอน นักวิชาการมีทั้งที่สันนิษฐานว่าเกิดก่อนและหลังคัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น แต่บันทึกทั้ง 2 นี้น่าจะเกิดขึ้นตั้งแต่ราชวงศ์ฮั่นตอนปลายจนถึงยุคต้นของสมัยสามก๊ก (Maspero, 1910, pp. 129-130; Tang, 2008, pp. 23-32)

[5]เนื้อหาของคัมภีร์จีนโบราณที่ถูกอ้างอิงในบทความนี้โดยหลักมาจากพระมหาปิฎกไทโช ซึ่งมีรูปแบบการใช้รหัสอ้างอิงดังนี้ T784 17.722a14-20 หมายถึง T จาก ไทโชชินชูไดโซเคียว (Taishō Shinshū Daizōkyō) ตามด้วยหมายเลขคัมภีร์ (784) ตามด้วยลำดับผูก (17) เลขหน้า (722) และบรรทัด (a14-20) หลังจากนี้จะใช้หลักการเดียวกันนี้ทั้งบทความ และหากมีการอ้างอิงจากแหล่งอื่น จะใช้รูปแบบการอ้างอิงตามที่ทางวารสารกำหนด

[6]บันทึกหมิงเสียงจี้ (冥祥記) เป็นบันทึกที่รวบรวมตำนานและเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา รจนาโดยหวางเหยียน (王琰) ในยุคราชวงศ์ฉีใต้ (南齊ค.ศ. 479-502) ปัจจุบันสูญหายไปแล้ว แต่เนื้อหาบางส่วนหลงเหลือบันทึกอยู่ในฝ่าเยฺวี่ยนจูหลิน (法苑珠林) และไท่ผิงก่วงจี้ (太平廣記)

Zhen Zhong (2001, pp. 62-63) หรืองานวิจัยเรื่องคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรของ Yang Weizhong (2016, pp. 83-89) และ Fu Huisheng (2014, pp. 73-151) เป็นต้น ต่างกล่าวถึงพระธรรมรัตนะในทำนองที่ว่า มีบันทึกทางประวัติศาสตร์จีนบางฉบับระบุว่าท่านเดินทางมาที่จีนพร้อมกับคณะทูตของจักรพรร ดิฮั่นหมิง ได้อยู่พำนักที่วัดม้าขาว หรือเป็นผู้แปลคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร โดยอ้างอิงเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานที่ศึกษาเพียงเท่านั้น ไม่ได้วิเคราะห์ถึงเรื่องราวชีวประวัติของท่าน

แม้ไม่มีหลักฐานแน่ชัดเกี่ยวกับความมีอยู่จริงของพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะ แต่ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ตำนานเรื่องเล่าของพระสมณทูต 2 รูปแรกนี้มีอิทธิพลต่อศรัทธาและความเชื่อของชาวพุทธจีนเป็นอย่างมาก จนทำให้เกิดสลักหินที่บอกเล่าเรื่องราวการเดินทางพร้อมม้าขาวมายังแผ่นดินจีนของพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะ (ภาพที่ 1) ซึ่งพบหลักฐานภาพสลักอยู่ที่เจดีย์ยุคราชวงศ์ซ่งใต้ (南宋ค.ศ. 1127-1276)[7] นอกจากนี้ ด้วยศรัทธาของชาวพุทธที่เชื่อมั่นในความมีอยู่จริงของท่านทั้ง 2 จึงปรากฏศาสนสถานที่เชื่อว่าเป็นหลุมฝังศพของพระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะ ตั้งอยู่ทั้ง 2 ฝั่งของประตูวัดม้าขาวในปัจจุบัน (ภาพที่ 2) แม้จะไม่มีหลักฐานยืนยันแน่ชัดว่าหลุมศพนี้สร้างขึ้นในสมัยใด

[7]“ม้าขาว” ในที่นี้ เกี่ยวข้องกับตำนานคณะทูตของท่านซ่ายอินที่กลับมายังจีนพร้อมกับพระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะ โดยใช้ม้าขาวเป็นพาหนะในการอัญเชิญคัมภีร์พระพุทธศาสนาและพระพุทธรูป (“Wei Shu/114,”n.d.) ซึ่งในตำนานเรื่องเล่าอีกรูปแบบหนึ่งยังนำไปเชื่อมโยงกับที่มาของชื่อวัดม้าขาวอีกด้วย (T2060 50.435a14-17)

ภาพที่ 1 ภาพสลักหินบนเจดียแห่งชาติ (镇国塔) ที่วัดเฉฺวียนโจวไคเยฺหยีวน (泉州開元寺) มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ระหว่าง ค.ศ. 1238-1250
ที่มา : diglweb (2022, Sep 23)

ภาพที่ 2 หลุมศพของพระธรรมรัตนะที่วัดม้าขาว
ที่มา : baidubaike (2022, Sep 23)

คัมภีร์ที่บันทึกเรื่องราวชีวิตของพระธรรมรัตนะ ที่มีความเก่าแก่ที่สุด มีความน่าเชื่อถือ และยังคงหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน มีเพียงคัมภีร์เกาเซิงจ้วน รจนาโดยท่านฮุ่ยเจี่ยว (慧皎ค.ศ. 497-554) เท่านั้น บทความนี้ในเบื้องต้นจึงจะได้นำเสนอบทแปลชีวประวัติของพระธรรมรัตนะตามที่บันทึกในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนก่อน จากนั้นจะทำการวิเคราะห์ตำนานและข้อเท็จจริงที่เป็นไปได้ตามหลักฐาน เกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง คัมภีร์แปลของพระธรรมรัตนะ และภาพวาดพระพุทธรูปที่ท่านและคณะทูตของจักรพรรดิฮั่นหมิงนำกลับมาที่จีน และสุดท้ายจึงจะทำการวิเคราะห์คุณูปการของพระธรรมรัตนะที่มีต่อพระพุทธศาสนาในประเทศจีน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อนำเสนอบทถอดความชีวประวัติของพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รายละเอียดของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ คัมภีร์และภาพวาดพระพุทธรูปในชีวประวัติของพระธรรมรัตนะ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณูปการของพระธรรมรัตนะที่มีต่อพระพุทธศาสนาจีน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้มีขอบเขตงานวิจัยศึกษาเฉพาะคัมภีร์เกาเซิงจ้วน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ การแปลและถอดความ และการศึกษาวิเคราะห์หลักฐานจากบันทึกโบราณของจีนที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คัมภีร์เกาเซิงจ้วน บันทึกประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (後漢書) คัมภีร์โซวเสินจี้ (搜神記) คัมภีร์เว่ยซู (魏書) เป็นต้น พร้อมทั้งศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาจีนและต่างประเทศ

ผลการวิจัย

1. ชีวประวัติพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน (บทแปล T2059 50. 323a8-23)

คัมภีร์เกาเซิงจ้วน เป็นคัมภีร์สำคัญฉบับหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาจีน ที่บันทึกชีวประวัติของพระภิกษุตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東漢ค.ศ. 25-220) จนถึงยุคราชวงศ์เหลียงใต้ (南梁ค.ศ. 502-557) ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญต่อการศึกษาการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในแผ่นดินจีนยุคแรก ทำให้ทราบถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา รวมไปถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ถูกนำเข้ามาและแปลเป็นภาษาจีน เหล่านี้ต่างเป็นข้อมูลสำคัญที่ทำให้เข้าใจถึงพัฒนาการการเจริญเติบโตของพระพุทธศาสนาในประเทศจีนได้เป็นอย่างดี โดยชีวประวัติของพระธรรมรัตนะ (竺法蘭傳) ถูกบันทึกไว้เป็นลำดับที่ 2 ต่อจากชีวประวัติของพระกาศยปะ-มาตังคะ[8] ในหมวดของ “พระสมณผู้มีคุณูปการในการแปลพระสูตร” (譯經) ดังรายละเอียดด้านล่าง

พระธรรมรัตนะก็เป็นชาวอินเดีย มีภูมิลำเนาอยู่ที่ภาคกลางของอินเดียโบราณ เช่นเดียวกัน[กับพระกาศยปะ-มาตังคะ] ท่านกล่าวว่าตัวท่านเอง[เป็นพหูสูต] ท่องจำคัมภีร์พระพุทธศาสนามากมายหลายหมื่นบท นับเป็นครูบาอาจารย์ของนักปราชญ์ผู้รู้ในอินเดีย[ทั้งหลาย]

ในเวลานั้น ท่านซ่ายอิน[และคณะที่ได้รับราชโองการจากจักรพรรดิฮั่นหมิงของจีน]เดินทางไปจนถึงประเทศนั้นแล้ว พระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะนั้นมีมโนปณิธานอุดมการณ์เดียวกันในการจาริกเผยแผ่ [พระพุทธศาสนา] จึง [ตกลงใจที่จะ] ตาม [คณะของท่านซ่ายอิน] มา [จีน] ด้วยกัน แต่ในตอนนั้นคณะลูกศิษย์ของพระธรรมรัตนะคัดค้านเรื่องการเดินทาง [ไปจีนของอาจารย์ในครั้งนี้] ทำให้พระธรรมรัตนะต้องเดินทางไปอย่างลับ ๆ

[8]สามารถศึกษาบทแปลชีวประวัติของพระกาศยปะ-มาตังคะได้ในบทความเรื่อง “พระกาศยปะ-มาตังคะ: คำแปลและอรรถาธิบายชีวประวัติในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน” ของเมธี พิทักษ์ธีระธรรม, วิไลพร สุจริตธรรมกุล, และ ประภากร พนัสดิษฐ์ ที่กำลังจะเผยแพร่ทางวารสารธรรมธารา ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 (จะเผยแพร่ในปี 2566)

เมื่อเดินทางมาถึงลั่วหยางแล้ว จึงได้ไปพักอาศัยที่เดียวกับพระกาศยปะ-มาตังคะ [ต่อมา] ท่านใช้เวลาไม่นานก็มีความสามารถในการใช้ภาษาจีนได้ดี [พระธรรมรัตนะ] ได้แปลคัมภีร์ 5 ฉบับ ที่ท่านซ่ายอินได้มาจากอาณาจักรทางทิศตะวันตกเป็นภาษาจีน ได้แก่ คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย คัมภีร์ฝัว-เปิ่นเซิง คัมภีร์ฝาไห่จั้ง คัมภีร์ฝัวเปิ่นสิง คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร ด้วยเหตุการณ์วุ่นวายและการย้ายเมือง [ซึ่งเหตุการณ์สงครามกลางเมืองอันโกลาหลครั้งนี้ได้สร้างความเสียหายอย่างมากต่อพระนคร ลั่วหยาง] ทำให้พระคัมภีร์ทั้ง 4 ฉบับสูญหายไป และไม่ได้รับการสืบทอดมายังดินแดนเจียงหนาน [ซึ่งเป็นเขตแดนในยุคราชวงศ์จิ้นตะวันออก] เหลือเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเท่านั้น ซึ่งคัมภีร์ดังกล่าวในปัจจุบันมี[ความยาว]ประมาณ 2,000 กว่าตัวอักษร นับเป็นพระสูตรที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดาคัมภีร์[ทางพระพุทธศาสนา]ทั้งหลายที่ถูกเก็บรักษาไว้ในแผ่นดินจีน

[นอกจากนี้] ท่านซ่ายอิน[ยัง]ได้ภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่งมาจากอาณาจักรทางทิศตะวันตก[9] ซึ่งภาพวาดพระพุทธรูปนั้นเป็นผลงานชิ้นที่ 4 ของช่างสลักไม้จันทน์ ในรัชสมัยของพระเจ้าอุเทน เมื่อ [ท่านซ่ายอิน] ได้เดินทางกลับถึงพระนครลั่วหยางแล้ว จักรพรรดิฮั่นหมิงจึงได้มีพระราชโองการให้ช่างภาพ [คัดลอก] ภาพพระพุทธรูปนั้น [เพื่อนำไป] ประดิษฐานไว้ใน [ตำหนัก] ชิงเหลียงไถ [วัดม้าขาวปัจจุบัน] และบนสุสานเสี่ยนเจี๋ย [ของจักรพรรดิฮั่นหมิง][10] แต่ภาพดั้งเดิมนั้นในปัจจุบันไม่มีอยู่แล้ว

ยิ่งไปกว่านั้น ในรัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นอู่[11] ได้รับสั่งให้ขุดทะเลสาบคุนหมิง เมื่อขุดลึกไปจนพบกับเถ้าสีดำ [จักรพรรดิฮั่นอู่]จึงได้ถามตงฟางซั่ว [เกี่ยวกับ

---

[9]ในที่นี้คำว่า “อาณาจักรทางทิศตะวันตก” (西域) ไม่ได้หมายถึง “ประเทศตะวันตก” อย่างที่เข้าใจในปัจจุบัน แต่หมายถึง ประเทศทางทิศตะวันตกของประเทศจีนโบราณ ที่มีอาณาเขตครอบคลุมทั้งเขตมณฑลซินเจียงในปัจจุบัน และประเทศต่าง ๆ ที่พ้นขอบเขตที่ระบุอาทิเช่น เตอร์กิสถานตะวันตก อินเดียโบราณ อัฟกานิสถาน อิหร่าน ด้วยเช่นกัน

[10]สุสานเสี่ยนเจี๋ย (顯節陵) เป็นสุสานของจักรพรรดิฮั่นหมิง (漢明帝ค.ศ.57-75) ณ มณฑลเหอหนาน มีลักษณะเป็นทรงกลม มีความสูง 12.5 เมตร เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 95 เมตร

[11]จักรพรรดิฮั่นอู่ (漢武帝) ผู้มีพระนามเดิมว่า หลิวเช่อ (劉徹) ทรงครองราชย์ระหว่าง 157-187 ปีก่อนคริสตกาล โดยขณะที่ขึ้นครองราชย์นั้นมีพระชนมายุได้เพียง 16 พรรษา ถือเป็นกษัตริย์ที่ครองราชย์ได้ยาวนานที่สุดถึง 54 ปี

เถ้าสีดำนั้น] ตงฟางซั่วตอบว่า "[ข้าพระบาท]ไม่ทราบ [แต่]สามารถถามชาวอาณาจักรทางทิศตะวันตกได้" ต่อมาภายหลังเมื่อพระธรรมรัตนะมาถึง[ประเทศจีน]แล้ว ผู้คนจึงได้มาถาม[ปัญหานี้]กับพระธรรมรัตนะ [ท่านจึง]ตอบว่า "ในยุคโลกดับสนิท กัปที่ไฟเผาไหม้เถ้าถ่านนั้นมาจากกาลนั้น" คำพูดของตงฟางซั่วได้รับการพิสูจน์ว่าจริง [กล่าวคือ ตงฟางซั่วเคยอ้างถึงพระต่างชาติจากอาณาจักรทางทิศตะวันตกที่สามารถตอบเรื่องเถ้าถ่านสีดำนี้ได้] [จึงทำให้]มีผู้เชื่อถือ(คำตอบนั้น)เป็นจำนวนมาก [และในช่วงบั้นปลาย] พระธรรมรัตนะก็ได้มรณภาพ ณ พระนครลั่วหยาง [เมื่อ]ผ่านฤดูกาลมากว่า 60 ปี

กล่าวโดยสรุป ชีวประวัติของพระธรรมรัตนะที่ถูกบันทึกในคัมภีร์เกาเชิงจ้วนนั้น ได้บอกเล่าว่าท่านเกิดที่ภาคกลางของอินเดียโบราณ เป็นพระภิกษุผู้มีปัญญามีชื่อเสียง และมีลูกศิษย์ที่มีความรู้ความสามารถมากมาย แต่เมื่อได้พบกับคณะทูตของจักรพรรดิฮั่นหมิง ท่านก็ตัดสินใจแน่วแน่ที่จะจาริกมาเผยแผ่ที่จีน แม้จะถูกทัดทานจากบรรดาลูกศิษย์ จนเมื่อเดินทางมาถึงเมืองลั่วหยาง ก็ได้ปักหลักทำงานเผยแผ่กับพระกาศยปะ-มาตังคะ (ที่วัดม้าขาว) ผลงานการแปลคัมภีร์เป็นภาษาจีนของท่าน ได้แก่ คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย คัมภีร์ฝัวเปิ่นเซิง คัมภีร์ฝาไห่จั้ง คัมภีร์ฝัวเปิ่นสิง และคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่งที่ถูกนำกลับมาพร้อมกับคณะของท่านช่ายอินด้วย อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเหตุการณ์ความวุ่นวายต่าง ๆ ช่วงปลายราชวงศ์ฮั่นตะวันออก ทำให้คัมภีร์แปล 4 ฉบับของท่าน และภาพพระพุทธรูปต้นฉบับพร้อมฉบับคัดลอกสูญหายไปทั้งหมด คงเหลือเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเท่านั้น เกาเชิงจ้วนยังได้กล่าวถึงตำนานเถ้าถ่านสีดำใต้ทะเลสาบคุนหมิง ระบุว่าผู้ที่สามารถไขข้อสงสัยถึงที่มาที่ไปของเถ้าถ่านเหล่านั้น คือพระธรรมรัตนะนั่นเอง สุดท้ายพระธรรมรัตนะก็ได้มรณภาพที่เมืองลั่วหยาง เมื่อมีอายุได้ 60 ปี

2. เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

ชีวประวัติพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเชิงจ้วนกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดในยุคสมัยนั้น ได้แก่ เหตุการณ์จลาจลวุ่นวายและการย้ายเมืองในสมัยปลายราชวงศ์ฮั่นตะวันออก และตำนานที่เกี่ยวเนื่องกับการขุดทะเลสาบคุนหมิงในสมัยของจักรพรรดิฮั่นอู่

2.1 เหตุการณ์จลาจลวุ่นวายและการย้ายเมืองหลวง

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เหตุการณ์หนึ่งที่มีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจเนื้อหาในชีวประวัติของพระธรรมรัตนะ คือเรื่องราวของเหตุการณ์จลาจลวุ่นวาย (寇亂) และการย้ายเมืองหลวง (移都) ที่เกิดขึ้นในช่วงปลายของยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออก (東漢ค.ศ. 25–220) อันเป็นเหตุให้คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ที่พระธรรมรัตนะแปลเป็นภาษาจีนถูกทำลายสูญหายไป คงเหลือเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ยังคงถูกคัดลอกสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ช่วงปลายราชวงศ์ฮั่น ขันทีในพระราชวังก่อการฉ้อราษฎร์บังหลวงเพื่อให้ตนเองร่ำรวยขึ้น ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาข้าวยากหมากแพง และความล้มเหลวในการปกครองของจักรพรรดิฮั่นหลิง (漢靈帝หรือเลนเต้ ค.ศ. 168–189) ทำให้ราชวงศ์ฮั่นเริ่มเสื่อมอำนาจลงจากภายใน จนเป็นที่มาของกบฏโพกผ้าเหลือง (黃巾之亂) ในปี ค.ศ. 184 (Crespigny, 2017, p. 419)

เหตุการณ์จลาจลวุ่นวาย (寇亂) เกิดขึ้นเมื่อจักรพรรดิฮั่นหลิงสิ้นพระชนม์ในปี ค.ศ. 189 ช่วงระหว่างภาวะสุญญากาศทางการเมือง ต่งจั๋ว (董卓หรือตั๋งโต๊ะ) ผู้เป็นทั้งขุนศึกและขุนนางผู้มีอำนาจถือโอกาสตั้งตนเป็นใหญ่ ได้ร่วมมือกับขุนพลเหอจิ้น (何進หรือโฮจิ๋น) ยกทัพเข้ามาที่พระนครลั่วหยางเพื่อปราบกลุ่มขันทีในพระราชวัง บังคับให้จักรพรรดิหนุ่มฮั่นเส้า (漢少帝ค.ศ. 189) สละราชสมบัติแล้วแต่งตั้งจักรพรรดิฮั่นเสี้ยน (漢獻帝ค.ศ. 189–220) ที่ยังทรงพระเยาว์ขึ้นเป็นจักรพรรดิแทน เพื่อใช้เป็นหุ่นเชิดในการปกครองของต่งจั๋ว ที่ปกครองประเทศอย่างโหดร้ายและทารุณ (Crespigny, 2007, pp. 555–556)

เหตุการณ์สำคัญในช่วงเวลาที่ต่งจั๋วเข้าควบคุมจักรพรรดิฮั่นเสี้ยน คือการย้ายเมืองหลวง (移都) จากนครลั่วหยางไปที่นครฉางอัน (長安หรือซีอันในปัจจุบัน) โดยในปี ค.ศ. 190 ซุนเจียน (孫堅) ได้นำกลุ่มขุนนางที่ไม่พอใจการกระทำของต่งจั๋วลุกขึ้นมาร่วมกันต่อต้านและล้มล้างการปกครอง เป็นเหตุให้ต่งจั๋วตัดสินใจหลบหนีไปตั้งเมืองหลวงใหม่ที่ฉางอัน แต่ก่อนที่จะหลบหนีก็ได้สั่งให้ทหารไปขุดทรัพย์จากสุสานราชวงศ์ฮั่น ปล้นเศรษฐีคหบดี และเผาบ้านเรือนในพระนครลั่วหยางจนวอดวายทั้งหมดเพื่อไม่ให้หลงเหลือสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ต่อกองทัพของฝ่ายซุนเจียนอีก (Tong, 1992,

p. 185) สุดท้ายในปี ค.ศ. 192 ต่งจั๋วก็ถูกลอบสังหารโดยลุหวี่ปู้ (吕布หรือลิโป้) บุตรบุญธรรมของตัวเอง ภายใต้แผนการของหวังยุนหวิ่น (王允หรืออ้องอุ้น) ("Hou Han Shu/64," n.d.)

เหตุการณ์เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ทำให้เข้าใจถึงสภาพทางสังคมและการเมืองการปกครองในยุคปลายราชวงศ์ฮั่น ที่ถูกอ้างอิงถึงในชีวประวัติพระธรรมรัตนะ ท่านฮุ่ยเจี่ยวระบุว่าเหตุการณ์กบฏการจลาจลวุ่นวาย และการย้ายเมืองเหล่านี้ เป็นสาเหตุสำคัญทำให้คัมภีร์แปลของพระธรรมรัตนะทั้ง 4 ฉบับ ไม่หลงเหลือมาถึงแม้ในยุคของท่านสมัยราชวงศ์เหลียงใต้ (南梁ค.ศ. 502-557)

2.2 การขุดทะเลสาบคุนหมิง

คัมภีร์เกาเซิงจ้วนกล่าวถึงตำนานเรื่องการขุดทะเลสาบคุนหมิง (昆明池) ว่าจักรพรรดิฮั่นอู่ (漢武帝ก่อนคริสตศักราช 157-87 ปี) มีรับสั่งให้ขุดทะเลสาบคุนหมิง เมื่อขุดลึกไปจนพบกับเถ้าถ่านสีดำ จึงไปถามตงฟางชั่ว (東方朔)[12] เกี่ยวกับที่มาของเถ้าสีดำนั้น ตงฟางชั่วตอบว่า "ข้าพระบาทไม่ทราบ แต่สามารถถามชาวอาณาจักรทางทิศตะวันตกได้" ต่อมาผู้คนจึงได้นำคำถามนี้มาถามกับพระธรรมรัตนะ ท่านได้ตอบว่าเถ้าถ่านนั้นมาจากกัปที่ไฟเผาไหม้ (T2059 50.323a19-23)

การขุดทะเลสาบคุนหมิงเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ เมื่อ 120 ปีก่อนคริสตศักราช โดยจักรพรรดิฮั่นอู่ได้รับสั่งให้ขุดทะเลสาบคุนหมิง ณ เมืองฉางอัน เพื่อใช้ในการฝึกการรบทางน้ำมีอาณาบริเวณโดยรอบ 40 ลี้ (20 กม.) และมีความกว้าง 332 ฉิ่ง (ประมาณ 5,470 เอเคอร์) ("Han Shu/6.15a," n.d.) แต่เรื่องของเถ้าถ่านสีดำใต้ทะเลสาบคุนหมิงนั้น ถูกบันทึกสืบต่อกันมาในหลายคัมภีร์ในรูปแบบของตำนาน Tang Yongtong ได้ชี้ให้เห็นตำนานเถ้าถ่านสีดำใต้ทะเลสาบคุนหมิงในรูปแบบที่แตกต่างจากของคัมภีร์เกาเซิงจ้วนที่บอกว่าผู้ที่ไขปริศนานี้ได้คือพระ

[12]ตงฟางชั่ว (東方朔ก่อนคริสตศักราช 154-93 ปี) เป็นขุนนางในรัชสมัยฮั่นตะวันตก (西漢ก่อนคริสตศักราช 154-93 ปี) พื้นเพเดิมอยู่ที่มณฑลซานตง เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งด้านภาษาวรรณกรรมและการรบการทหาร จึงได้รับราชการเป็นผู้ดูแลใกล้ชิดพระเจ้าจักรพรรดิ ("Hou Han Shu/65," n.d.)

ธรรมรัตนะ แต่คัมภีร์หมิงฝัวลุ่น (明佛論) ซึ่งถูกประพันธ์ขึ้นราวศตวรรษที่ 5 ระบุว่าผู้ที่ตอบคำถามของจักรพรรดิฮั่นอู่นั้นคือตงฟางซั่วเอง (Tang, 1938, p. 55)

นอกจากการบันทึก 2 รูปแบบข้างต้นแล้ว ในยุคราชวงศ์จิ้นตะวันออก (東晉ค.ศ. 317- 420) กั้นเป่า (幹寶) ผู้มีอาชีพรับราชการบันทึกประวัติศาสตร์เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ทำการบันทึกตำนานนี้ในบันทึกโซวเสิน (搜神記) ผูกที่ 13 บอกว่าผู้มีปัญญาที่ให้คำตอบเรื่องเถ้าถ่านสีดำนี้คือนักบวช หรือ “道人” จากอาณาจักรทางทิศตะวันตก แต่ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าเป็นใคร

> *“จักรพรรดิฮั่นอู่ได้มีรับสั่งให้ขุดทะเลสาบคุนหมิง เมื่อขุดไปถึงส่วนที่ลึกที่สุด ได้พบเถ้าถ่านสีดำ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครอธิบายได้ จึงได้สอบถามกับตงฟางซั่ว [ตงฟาง] ซั่วตอบว่า ข้าพระองค์ไม่มีความฉลาดมากพอจึงไม่ทราบ แต่อาจจะลองถามคนจากอาณาจักรทางทิศตะวันตกดูได้ ด้วย [ตงฟาง] ซั่วไม่ทราบ จักรพรรดิจึงไม่อาจถามอะไรเพิ่มได้ ต่อมาในยุคจักรพรรดิฮั่นหมิง นักบวช (道人) จากอาณาจักรทางทิศตะวันตกได้มาถึงลั่วหยาง ในตอนนั้นมีผู้ที่นึกถึงคำของ [ตงฟาง]ซั่วที่กล่าวกับจักรพรรดิฮั่นอู่ได้ จึงลองถามนักบวชท่านนั้น นักบวชตอบว่า คัมภีร์กล่าวไว้ว่า ‘ฟ้าดินในยุคมหากัปดับ ถูกทำลายไหม้จนสิ้น’ นี่คือสิ่งที่หลงเหลือจากการเผาไหม้ในกัปนั้น ทำให้ทราบว่าคำของ[ตงฟาง]ซั่วเชื่อถือได้”* (แปลจาก “Shou Shen Ji/13,” n.d.)[13]

Henri Maspero ได้ทำการรวบรวมและวิเคราะห์บันทึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วสรุปว่าบันทึกแรกสุดเกี่ยวกับตำนานนี้พบในบันทึกตำนานจื้อไกุ้ (志怪) ของเฉาผี (曹毗ราว ค.ศ. 250-300) ที่เป็นบันทึกในยุคใกล้เคียง และมีเนื้อหาบอกว่าผู้ตอบ

[13]เนื้อความต้นฉบับ 漢武帝鑿昆明池，極深，悉是灰墨，無複土。舉朝不解。以問東方朔。朔曰：“臣愚不足以知之。”曰：“試問西域人。”帝以朔不知，難以移問。至後漢明帝時，西域道人入來洛陽，時有憶方朔言者，乃試以武帝時灰墨問之。道人雲：“經雲：‘天地大劫將盡，則劫燒。’此劫燒之餘也。”乃知朔言有旨。

คำถามคือนักบวชเหมือนกับในบันทึกโซวเสิน (Maspero, 1910, pp. 629–636) Erik Zürcher ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ตำนานเถ้าถ่านสีดำนี้มีความเกี่ยวข้องกับตำนานความฝันของจักรพรรดิฮั่นหมิง ที่กล่าวถึงการเดินทางของพระภิกษุชาวอาณาจักรดินแดนตะวันตกที่เข้ามายังเมืองลั่วหยาง ดังนั้น จึงไม่น่าที่จะมีอายุเก่าแก่กว่าศตวรรษที่ 3 (Zürcher, 1959 (2007), pp. 19–21)

จะเห็นได้ว่าตำนานเรื่องเถ้าถ่านสีดำใต้ทะเลสาบคุนหมิงนี้มีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ แต่บันทึกในคัมภีร์ที่แตกต่างกันให้ข้อมูลที่ต่างกันออกไป “บันทึกตำนานจื้อไกฺว้” และ “บันทึกโซวเสิน” ให้ข้อมูลว่าผู้ที่ตอบคำถามเรื่องนี้ คือนักบวชจากอาณาจักรทางทิศตะวันตก “คัมภีร์เกาเซิงจ้วน” บอกว่าพระธรรมรัตนะเป็นผู้ตอบคำถาม ส่วน “คัมภีร์หมิงฝั่วลุ่น” บอกว่าคำถามนี้ถูกตอบโดยตงฟางซั่วเอง ไม่ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์จะเป็นเช่นไร หลักฐานที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันยังไม่สามารถให้ข้อสรุปว่าใครเป็นผู้ตอบปริศนาของเรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน

3. คัมภีร์พระพุทธศาสนาและภาพวาดพระพุทธเจ้าจากอินเดีย

บันทึกเกี่ยวกับคณะทูตของจักรพรรดิฮั่นหมิงในบทนำคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรและคัมภีร์โหมว-จื่อหลี่ฮั่วลุ่น ระบุว่าสิ่งที่คณะทูตนำกลับมาที่จีนมีเพียง “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร” เท่านั้น (T784 17.722a19–20; T2102 52.5a1–3)[14] ในขณะที่คัมภีร์เกาเซิงจ้วน ภาคชีวประวัติพระธรรมรัตนะบอกว่า นอกจากท่านช่ายอินจะนำคัมภีร์ต่าง ๆ กลับมาแล้ว ยังได้นำภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่งแบบของพระเจ้าอุเทนกลับมาด้วย (T2059 50.323a12–14)

สำหรับประเด็นเรื่องนี้ Tamami Hamada มองว่าการเพิ่มภาพวาดพระพุทธรูปเข้ามานอกเหนือจากคัมภีร์ อาจเป็นผลเชื่อมโยงมาจากความต้องการเพิ่มความน่าเชื่อถือให้กับพระพุทธศาสนา ในการแข่งขันเพื่อสร้างศรัทธาในหมู่ชนระหว่างพระพุทธศาสนากับลัทธิเต๋าในช่วงเวลานั้น (Hamada, 2014, p. 2) ในทางกลับกัน Fu Huisheng (傅惠生) ให้ความเห็นว่า ภารกิจของคณะทูตจักรพรรดิฮั่นหมิง คือการเดินทางในระยะทางที่ยาวไกล

[14]เนื้อความต้นฉบับ “即遣使者張騫、羽林中郎將秦景、博士弟子王遵等十二人，至大月支國，寫取佛經四十二章。”

และมีความยากลำบากมากเพื่อไปให้ถึงดินแดนอันเป็นถิ่นกำเนิดของพระพุทธศาสนาคือประเทศอินเดีย แทนที่จะเลือกเดินทางในระยะทางที่สั้นกว่า ไปถึงเพียงแคว้นใดแคว้นหนึ่งบนเส้นทางสายไหม ที่มีการนับถือพระพุทธศาสนาก็น่าจะเพียงพอแล้ว ก็เพื่อที่จะนำข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า หรือ “บุรุษร่างทอง” ที่จักรพรรดิฮั่นหมิงทรงพระสุบินถึงกลับมาด้วย (T2059 50.322c20-28)[15] การที่ท่านช่ายอินนำคัมภีร์ต่าง ๆ อย่างน้อย 5 ฉบับ พร้อมกับภาพวาดพระพุทธเจ้ากลับมาถวายจักรพรรดิฮั่นหมิง น่าจะมีความสมเหตุสมผลมากกว่าการนำเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรกลับมาเพียงอย่างเดียว (Fu, 2014, pp. 74-76) ดังนั้น สิ่งที่คณะทูตของจักรพรรดิฮั่นหมิงนำกลับมาจากอินเดียด้วยอาจไม่ได้มีเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร แต่มีทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ที่เป็นตัวแทนหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และภาพวาดพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า กลับมาถวายจักรพรรดิฮั่นหมิง ดังจะได้อธิบายในรายละเอียดต่อไป

3.1 คัมภีร์พระพุทธศาสนา

เกาเซิงจ้วนบันทึกว่า พระธรรมรัตนะเป็นผู้แปลคัมภีร์ 5 ฉบับที่ท่านช่ายอินนำมาจากอินเดีย ได้แก่ คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย คัมภีร์ฝังเปิ่นเซิง คัมภีร์ฝาไห่จั้ง คัมภีร์ฝังเปิ่นสิง และคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร แต่ในภายหลังคัมภีร์ทั้ง 4 สูญหายไปจากเหตุการณ์จลาจลวุ่นวายและการย้ายเมือง คงเหลือเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเท่านั้น (T2059 50.323a12-17) Fu Huisheng สันนิษฐานว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ท่านช่ายอินนำกลับมาด้วย ไม่น่าจะมีเพียง 5 ฉบับเท่านั้น แต่อาจเนื่องด้วยข้อจำกัดของเวลาทำให้พระธรรมรัตนะแปลคัมภีร์ออกมาได้เพียงเท่านี้ (Fu, 2014, pp. 75-76)

เนื้อหาของคัมภีร์ 5 ฉบับที่พระธรรมรัตนะแปลออกมานั้น มีเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่เราสามารถทราบเนื้อหาได้จากฉบับคัดลอกที่หลงเหลือสืบทอดมาถึงปัจจุบัน แต่คัมภีร์อีก 4 ฉบับถูกระบุว่าสูญหายไปนานแล้ว ดังนั้น การที่จะทราบ

[15]เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่จักรพรรดิฮั่นหมิงทรงพระสุบินถึง และการส่งคณะทูตไปอินเดีย มีเนื้อความต้นฉบับดังนี้ “漢永平中，明皇帝夜夢金人，飛空而至。乃大集群臣，以占所夢。通人傅毅奉答：‘臣聞西域有神，其名曰佛。陛下所夢，將必是乎。’帝以為然，即遣郎中蔡愔、博士弟子秦景等，使往天竺尋訪佛法。”

เนื้อหาของคัมภีร์เหล่านี้ทำได้เพียงคาดเดาจากชื่อของพระสูตรเท่านั้น โดยคัมภีร์ทั้ง 5 มีเนื้อหาสาระที่เป็นไปได้ดังนี้

สี่สิบสองบทสูตร (四十二章經)[16] เป็นพุทธพจน์ที่แสดงหลักธรรมสำคัญต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เช่น การบำเพ็ญเพียรเพื่อออกห่างจากกามการทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา โดยแต่ละหัวข้อหลักธรรมมีเนื้อหาสั้น ๆ เพียง 1 บททั้งหมดมี42หลักธรรมต่อกันรวมเป็น 42 บท

สือตี้ต้วนเจี๋ย (十地斷結) “十地”แปลว่า“ทศภูมิ”“斷”เป็นกริยาแปลว่า“ตัด”“ละทิ้ง” ส่วน “結” เป็นคำที่มักใช้ในการแปลศัพท์บาลีหรือสันสกฤตว่า “saṃyojana” (สังโยชน์) ดังนั้น คัมภีร์นี้อาจกล่าวถึงการบำเพ็ญเพียร 10ระดับเพื่อเป้าหมายในการกำจัดกิเลส คือสังโยชน์

[16]คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ถูกรวบรวมไว้ในพระมหาปิฎกไทโช เป็นฉบับที่ปริวรรตมาจากพระปิฎกฉบับเกาหลี (高麗藏本) ที่สันนิษฐานว่ามีเนื้อหาใกล้เคียงกับฉบับแปลดั้งเดิมมากที่สุด อยู่ใน T784 สำหรับบทแปลภาษาไทยของคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร สามารถศึกษาได้จากงานแปลของ พระมหาอานนท์ อานนฺโท (2564) และศึกษาประเด็นข้อโต้แย้งเรื่องคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรได้ในบทความเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร” ของวิไลพร สุจริตธรรมกุล และประภากร พนัสดิษฐ์ ที่กำลังจะเผยแพร่ทางวารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 17 ฉบับที่ 2 (จะเผยแพร่ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2565).

ฝัวเปิ่นเซิง (佛本生)	ศัพท์ว่า “本生” ในภาษาจีนโดยทั่วไปถูกแปลมาจาก “jātaka” (ชาดก) และ “佛” หมายถึง “พระพุทธเจ้า” ดังนั้น คัมภีร์นี้สันนิษฐานว่าอาจมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในชาดกของฝ่ายบาลี ที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าถึงภพชาติในอดีตของพระองค์ และของพระสาวกทั้งหลาย
ฝาไห่จั้ง (法海藏)	“法” หมายถึง “ธรรมะ” “海” หมายถึง “มหาสมุทร” “藏” หมายถึง “คลังสมบัติ” หรือ“คลังคัมภีร์”พบพระสูตรที่ชื่อว่าฝาไห่สูตร (法海經) ที่มีเนื้อความเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและการกล่าวถึงคุณค่าของธรรมะอุปมากับมหาสมุทรอันกว้างใหญ่(T341.818a8-c27) จึงสันนิษฐานได้ว่าคัมภีร์นี้น่าจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา
ฝัวเปิ่นสิง (佛本行)	พบพระสูตรที่มีชื่อคล้ายคลึงกัน คือ“ฝัวเปิ่นสิงสูตร” (佛本行經, T192 4.1a3-54c8) และ“ฝัวเปิ่นสิงจี๋สูตร” (佛本

行集經, T193 4.54c12-115b12) บันทึกเนื้อหาที่เป็นประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่การจุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาบังเกิดบนโลกมนุษย์ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนกระทั่งเผยแผ่พระศาสนา เหมือนกับ “มหานิทานสูตร” ของฝ่ายบาลี ดังนั้น คัมภีร์ฝัวเปิ่นสิงจึงน่าจะมีเนื้อหากล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้าในพระชาติปัจจุบัน

หากลองวิเคราะห์ลึกลงไปถึงวัตถุประสงค์ของการแปล อาจมองได้ว่าเป็นวิสัยทัศน์ของพระธรรมรัตนะ ในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาให้กับชาวจีนผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้มาก่อน จึงตั้งใจแปลคัมภีร์ที่มีเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนพื้นฐานในพระพุทธศาสนา โดย “คัมภีร์ฝัว-เปิ่นเซิง” และ “ฝัวเปิ่นสิง” บอกเล่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของพระพุทธศาสนา “ฝา-ไห่จั้ง” และ “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร” แนะนำหลักธรรมเบื้องต้นและวิธีปฏิบัติในพระพุทธศาสนา และ “คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย” บอกถึงวิธีการกำจัดสังโยชน์หรือกิเลสทั้งปวงเพื่อบรรลุอรหันต์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

หรืออีกนัยหนึ่ง อาจมองว่าเป็น**การพินิจพิจารณาวางแผนร่วมกัน** ระหว่างพระภิกษุชาวอินเดียและคณะทูตผู้เป็นตัวแทนอัญเชิญคัมภีร์พระพุทธศาสนา ว่าควรนำคัมภีร์ที่มีหัวข้อและเนื้อหาเช่นใดกลับไปแปล จึงจะสามารถสนองพระทัยและคลายความสงสัยของจักรพรรดิฮั่นหมิงในภารกิจการเดินทางครั้งนี้ได้ ดังนั้น คัมภีร์ที่พระธรรมรัตนะและคณะทูตนำกลับมาแปลและถวายแด่จักรพรรดิฮั่นหมิง จึงน่าจะเป็นคัมภีร์ที่มี

สาระที่เป็นใจความสำคัญของหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา (สี่สิบสองบทสูตร สือตี้ต้วนเจี๋ย ฝาไห่จั้ง) รวมไปถึงคัมภีร์ที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า (ฝัวเปิ่นเซิง ฝัวเปิ่น-สิง) เพื่อให้การเดินทางครั้งนี้บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด

3.2 ภาพวาดพระพุทธเจ้า

คัมภีร์เกาเซิงจ้วนบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับภาพวาดพระพุทธรูปที่เข้ามาในจีนพร้อมคณะทูตว่า "*ท่านซ่ายอิน[ยัง]ได้ภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่งมาจากอาณาจักรทางทิศตะวันตก ซึ่งภาพวาดพระพุทธรูปนั้นเป็นผลงานชิ้นที่ 4 ของช่างสลักไม้จันทน์ ในรัชสมัยของพระเจ้าอุเทน*" (T2059 50.323a16-17)[17] โดยศัพท์ว่า "*ภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่ง*" คัมภีร์เกาเซิงจ้วนใช้ว่า "(畫) 釋迦倚像" โดย 釋迦 มาจาก śākyamuni (ศากยมุนิ) ที่แปลด้วยเสียงเป็นภาษาจีนว่า 釋迦牟尼 (shìjiā móu ní) แล้วย่อเหลือเพียง 釋迦 หมายถึง "พระพุทธเจ้า" ผู้มาจากศากยวงศ์ ส่วน "倚像" ประกอบด้วยลักษณะนาม 倚 และคำนาม 像 โดยอักษร 像 (xiàng) นั้นหมายถึงภาพเหมือน (畫像) ส่วนอักษร 倚 (yǐ) เป็นลักษณะนามขยายภาพเหมือนแสดงถึงการพึ่งพิง อาศัย ยืน แต่เนื่องจากคำนี้มีการเขียนและออกเสียงคล้ายกับอักษร 椅 (yǐ) ที่หมายถึงเก้าอี้ จึงเป็นไปได้ว่าอาจหมายถึงภาพวาดพระพุทธรูปปางประทับนั่งหรือ "椅座" (yǐ zuò) ซึ่งเมื่อเชื่อมโยงกับพระพุทธรูปแบบ "*พระเจ้าอุเทน*" (優田王; Udena หรือ Udayana) ที่ถูกพบในบันทึกประวัติศาสตร์หลายฉบับ ว่าเป็นรูปแบบของพระพุทธรูปที่ถูกนำเข้ามาเผยแผ่ในจีน ทั้งในสมัยของจักรพรรดิฮั่นหมิงและในสมัยของพระเสฺวียนจั้ง (Gao, 2012, pp. 28-29; Hamada, 2014, pp. 1-2) โดยระบุลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปแบบของพระเจ้าอุเทนนี้ว่าเป็นแบบที่ "ประทับนั่งบนอาสน์ทรงสี่เหลี่ยม มีพระบาทห้อยลงมาทั้ง 2 ข้าง" (Li, 1985, pp. 105-106) ซึ่งพระพุทธรูปแบบพระเจ้าอุเทนที่เก่าแก่ที่สุดในปัจจุบันพบที่ถ้ำหลงเหมิน (龍門石窟) มณฑลเหอหนาน (ภาพที่ 3)

[17]เนื้อความต้นฉบับ "愔又於西域得畫釋迦倚像，是優田王栴檀像師第四作也。"

ภาพที่ 3 ภาพสลักหิน “แบบพระเจ้าอุเทน” (ค.ศ. 655)
ที่มา : Hamada, 2014, p. 1.

ด้วยเหตุที่ภาพวาดพระพุทธรูปมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ จักรพรรดิฮั่นหมิงจึงได้มีรับสั่งให้จิตรกรเอกทำการคัดลอกภาพวาดนี้ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่ตำหนักชิงเหลียงไถ (清涼台) ซึ่งภายหลังท่านได้มอบให้พระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะใช้เป็นสถานที่ทำงานแปลและเทศน์สอนประชาชน ส่วนอีกภาพนั้นก็รับสั่งให้นำไปไว้ที่สุสานเสี่ยนเจี๋ย (顯節陵) ของท่านเอง (T2059 50.323a16-19) แต่ภาพเหล่านี้ไม่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน สูญหายกลายเป็นเพียงตำนานตั้งแต่สมัยที่ท่านฮุ่ยเจี่ยวบันทึกคัมภีร์เกาเซิงจ้วนแล้ว

โดยสรุป ชีวประวัติพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนได้กล่าวถึงศาสนวัตถุ 2 กลุ่ม ที่มีความสำคัญกับการวางรากฐานพระพุทธศาสนาจีนในยุคต้น คือ คัมภีร์พระพุทธศาสนาและภาพวาดพระพุทธเจ้า โดยศาสนวัตถุทั้ง 2 กลุ่มนี้ถูกนำมาจากอินเดียพร้อมกับคณะทูตของท่านช่ายอิน แม้ว่าหลักฐานส่วนใหญ่จะถูกทำลายสูญหายไปแล้ว แต่ยังคงมีคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรฉบับแปลหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นหลักฐานสำคัญที่นักวิชาการให้ความสนใจศึกษาในฐานะเป็น “คัมภีร์แปลฉบับแรกในพระพุทธศาสนา” ทำให้เห็นว่าภารกิจของคณะทูต พระธรรมรัตนะ และพระกาศยปะ-มาตังคะในครั้งนั้น ส่งผลต่อความเจริญของพระพุทธศาสนามายาวนานกว่า 2,000 ปีจวบจนถึงปัจจุบัน

4. คุณูปการของพระธรรมรัตนะ

4.1 การอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะปักหลักมั่นคงและเฟื่องฟูจนถึงขีดสุดในสมัยราชวงศ์ถัง ในช่วงต้นที่พระพุทธศาสนาเพิ่งเริ่มเข้ามาในจีน ก็พบกับความยากลำบากในการเผยแผ่ เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาของชาวต่างชาติ ยากที่จะได้รับการยอมรับจากชาวจีนที่มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองอยู่แล้ว เห็นได้ชัดเจนจากสถานการณ์ความขัดแย้ง และการปะทะกับขั้วแนวความคิดดั้งเดิมของวัฒนธรรมจีน เช่น ลัทธิขงจื๊อและลัทธิเต๋า พบในงานประพันธ์ที่แต่งขึ้นเพื่อแก้ต่างข้อพิพาทของฝ่ายตรงข้ามให้กับฝ่ายพระพุทธศาสนาในคัมภีร์โหมวจื่อหลี่ฮั่วลุ่น

พระธรรมรัตนะและพระกาศยปะ-มาตังคะถือเป็นผู้ที่มีปณิธานแน่วแน่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แม้จะต้องเดินทางมายังแผ่นดินจีนที่อยู่ห่างไกลจากบ้านเกิดเมืองนอนของท่านมาก ซึ่งหากจะพิจารณาถึงการเสียสละอุทิศตนของท่านทั้ง 2 ก็อาจจะสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

1) อดทนต่อความยากลำบาก การเดินทางจากอินเดียมาประเทศจีนในยุคแรกนั้น ยังมีการสัญจรที่ไม่สะดวกสบายมากนัก อีกทั้งยังมีอันตรายต่าง ๆ จากกองโจร และจากความยากลำบากบนเส้นทางที่ยาวไกล แต่เนื่องจาก “*พระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะนั้นมีมโนปณิธานอุดมการณ์เดียวกันในการจาริกเผยแผ่ [พระพุทธศาสนา]*” (T2059 50.323a9-10) ท่านจึงยินยอมเดินทางมาอยู่ในดินแดน

ที่ไม่คุ้นเคยทั้งสภาพแวดล้อม อาหาร อากาศ นอกจากนี้ในกรณีของพระธรรมรัตนะท่านยังต้องพบกับการขัดขวางของลูกศิษย์ที่ไม่อยากให้ท่านเดินทางจากมา จนจำต้องเดินทางมาที่จีนอย่างลับ ๆ (T2059 50.323a11) อีกด้วย

2) ละทิ้งเกียรติยศ พระธรรมรัตนะเดิมมีลูกศิษย์มากมาย "*เป็นครูบาอาจารย์ของนักปราชญ์ผู้รู้ในอินเดีย[ทั้งหลาย]*" (T2059 50.323a8–9) แต่ต้องละทิ้งเกียรติยศเหล่านั้นมาอยู่ในที่ใหม่ที่ไม่มีใครรู้จัก อีกทั้งด้วยความที่พระพุทธศาสนายังเป็นแนวคิดใหม่ที่ "*ยังไม่มี [สาธุชน] ผู้นับถือศรัทธา*" ทำให้ต้อง "*เก็บงำความรู้ที่ลึกซึ้งของตน และไม่ได้ประกาศ[พระศาสนา]*" (T2059 50.323a8–9) แม้จะมีความปรารถนาในการเทศน์สอนเพื่อเผยแผ่แต่ยังไม่สามารถทำได้เต็มที่ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลให้พระธรรมรัตนะหันมาทุ่มเทแรงกายแรงใจให้กับงานแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาแทน

3) มุ่งมั่นจริงจัง แม้ว่าพระธรรมรัตนะจะยังไม่มีความสามารถในภาษาจีนเพียงพอ แต่เล็งเห็นถึงประโยชน์ในงานการแปลคัมภีร์เป็นภาษาจีน ที่จะช่วยวางรากฐานให้กับพระพุทธศาสนาเจริญก้าวหน้าต่อไปในอนาคต ดังนั้นจึงริเริ่มทำงานเบิกทาง เป็นต้นแบบให้กับการแปลในยุคหลังอีกยาวนานนับพันปี

4.2 การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นภาษาจีนในยุคต้น

การศึกษาเกี่ยวกับคัมภีร์พระพุทธศาสนาในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออกที่ถูกเรียบเรียงและแปลเป็นภาษาจีนนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เนื่องจากเป็นยุคสมัยที่มีความเก่าแก่มากกว่า 2,000 ปี อีกทั้งในยุคแรกที่พระพุทธศาสนาเพิ่งเผยแผ่เข้ามาในประเทศจีนนั้น คนจีนไม่นิยมศึกษาภาษาอินเดีย สันสกฤต หรือภาษาของอาณาจักรทางทิศตะวันตก[18] เนื่องจากภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาสายอินโดอารยันที่มีความแตกต่างจาก

[18]นักวิชาการสันนิษฐานว่าพระพุทธศาสนาน่าจะถูกเผยแผ่เข้ามาในจีนอย่างไม่เป็นทางการ ผ่านกลุ่มพ่อค้าและผู้อพยพชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยในจีน ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการบันทึกอย่างเป็นทางการในเอกสารราชการต่าง ๆ อย่างบันทึกประวัติศาสตร์โฮ่วฮั่นซู (後漢書 บันทึกประวัติศาสตร์ราชวงศ์ฮั่นหลัง) แล้ว แต่เนื่องจากคัมภีร์ที่เข้ามาเป็นภาษาอินเดีย สันสกฤต หรือภาษาต่างชาติ ที่ไม่ได้ถูกแปลเป็นภาษาจีน ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาไม่สามารถเผยแผ่ออกไปถึงหมู่ชนชาวจีนได้ (Zürcher, 2007, pp. 23–24)

ภาษาจีนอย่างมาก การที่จะทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายเข้าถึงหมู่ชนชาวจีนจำนวนมากได้ จึงจำเป็นจะต้องแปลคัมภีร์ให้เป็นภาษาจีนเสียก่อน งานการแปลคัมภีร์จึงถือเป็นภารกิจหลักของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแผ่นดินจีน ตั้งแต่ราวปลายศตวรรษที่ 2 เรื่อยมาเป็นเวลายาวนานกว่าพันปี (Tsukamoto, 1985, pp. 5–7)

คัมภีร์เกาเซิงจ้วนระบุว่า เมื่อพระธรรมรัตนะเดินทางมาพำนักอยู่กับพระกาศยปะ-มาตังคะที่นครลั่วหยางแล้ว ใช้เวลาไม่นานท่านก็มีความสามารถในภาษาจีน และได้ทำการแปลคัมภีร์ 5 ฉบับออกมาเป็นภาษาจีน ได้แก่ คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย คัมภีร์ฝัวเปิ่นเซิง คัมภีร์ฝาไห่จั้ง คัมภีร์ฝัวเปิ่นสิง และ คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร (T2059 50.323a11–14) หากอ้างอิงตามคัมภีร์เกาเซิงจ้วน พระกาศยปะ-มาตังคะและพระธรรมรัตนะถือเป็นพระภิกษุคู่แรกที่มาเยือนแผ่นดินจีน ในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออกรัชสมัยของจักรพรรดิฮั่นหมิง (T2059 50.322c28; T2059 50.323a11)[19] คัมภีร์ที่พระธรรมรัตนะได้ทำการแปลออกมาในสมัยนั้น จึงอาจถือได้ว่าเป็นคัมภีร์พระพุทธศาสนาแปลจีนชุดแรกในประวัติศาสตร์จีนด้วยเช่นกัน

อีกประการหนึ่ง เนื่องจากการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในจีนนั้นแตกต่างจากการเข้ามาในศรีลังกาและดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่พระไตรปิฎกบาลีและอรรถกถาหลัก ๆ ถูกนำเข้ามายังเกาะลังกาโดยคณะของพระมหินทเถระเพียงกลุ่มเดียวผ่านการท่องจำ แล้วจึงนำเนื้อหาในคัมภีร์เหล่านั้นมาเผยแพร่และแปลเป็นภาษาสิงหลผ่านการเทศน์สอนให้กับประชาชนบนเกาะลังกา (ที.สี. อ. 1/60 (ไทย มมร.)) แต่การเข้ามาของคัมภีร์พระพุทธศาสนาในแผ่นดินจีนนั้น กลับเป็นไปในรูปแบบที่ค่อยเป็นค่อยไป ไม่จำกัดเฉพาะนิกายใดนิกายหนึ่ง พ่อค้า ทูต หรือพระภิกษุรูปใดทรงจำพระสูตรใดมาได้ ก็นำเฉพาะพระสูตรที่ตนท่องจำได้นั้นมาเผยแพร่และแปลเป็นภาษาจีน จนกระทั่งหลายศตวรรษต่อมา กว่าจะมีการเดินทางไปอินเดียของ

[19]คัมภีร์เกาเซิงจ้วนระบุในส่วนชีวประวัติของพระกาศยปะ-มาตังคะว่า การเข้ามาของท่านถือว่า “เป็นครั้งแรกที่แผ่นดินจีนมีพระสมณะ” (漢地有沙門之始也) และต่อจากนั้นในส่วนประวัติของพระธรรมรัตนะ จึงได้กล่าวถึงการเดินทางของพระธรรมรัตนะที่มาสมทบกับพระกาศยปะ-มาตังคะในภายหลังที่เมืองลั่วหยาง (既達雒陽與騰同止)

พระภิกษุชาวจีนเพื่อนำคัมภีร์ต้นฉบับกลับมาแปลจนมีพระสูตรและคัมภีร์แปลในภาษาจีนมากขึ้น[20] ดังนั้น คัมภีร์ทั้ง 5 ฉบับที่พระธรรมรัตนะได้แปลและเรียบเรียงจึงมีความสำคัญต่อการศึกษาพระพุทธศาสนายุคแรกของจีนเป็นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม งานการแปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะการแปลโดยพระภิกษุชาวต่างชาติที่ไม่ได้มีความเชี่ยวชาญในภาษาจีน เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น

1) ตระกูลภาษาจีนกับภาษาสันสกฤต หรือภาษาในดินแดนตะวันตกมีความแตกต่างกันอย่างมาก แม้ว่าอาจจะมีล่ามที่สามารถแปลภาษาระหว่างกันได้ในขณะนั้น ก็ไม่น่าจะมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในภาษาทั้ง 2 ตระกูล ทำได้เพียงการสื่อสารทั่วไปเท่านั้น

2) ไม่มีงานแปลคัมภีร์ก่อนหน้าเป็นตัวอย่าง อีกทั้งไม่มีพจนานุกรมหรือเครื่องมือการแปลใด ๆ ช่วย เพราะเป็นการทำงานที่ยังไม่เคยมีผู้ใดทำมาก่อน

3) การจะถ่ายทอดเนื้อหาที่ละเอียดลึกซึ้งในพระพุทธศาสนาออกมาได้อย่างครบถ้วนไม่ใช่เรื่องง่าย อีกทั้งการที่จะสื่อสารแนวคิดใหม่ให้ชาวจีนที่ไม่เคยมีความรู้ความเข้าใจใด ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาก่อนก็ไม่ใช่เรื่องง่ายเช่นกัน

พระธรรมรัตนะเป็นพระภิกษุชาวต่างชาติ การทำงานแปลคัมภีร์เป็นภาษาจีนโดยลำพังทำได้ยาก หรือเนื้อหาที่แปลออกมาได้อาจยังไม่สามารถสื่อความหมายที่ลึกซึ้งเพียงพอ Fu Huisheng สันนิษฐานว่าการแปลของพระธรรมรัตนะ น่าจะเป็นการทำงานภายใต้การสนับสนุนจากราชสำนัก เพราะหนึ่งในคณะทูตที่เดินทางไปอินเดียก็ปรากฏว่ามีชื่อของนักศึกษาหลวง (博士弟子) ที่มีความสามารถทางภาษาและการประพันธ์ ที่อาจจะมีส่วนช่วยในการทำงานแปลนี้ด้วย (Fu, 2014, p. 75) ถ้าข้อสันนิษฐานของ Fu Huisheng ถูกต้อง ทีมงานแปลคัมภีร์ของพระธรรมรัตนะ

[20]ดังปรากฏในหลักฐานบันทึกการเดินทางของท่านฝาเสี่ยน (法顯ค.ศ. 399–416 หรือที่คุ้นเคยกว่าในชื่อ “ฟาเหียน”) พระถังเสวียนจั้ง (唐玄奘 ค.ศ. 602–664 หรือ “พระถังซัมจั๋ง”) และพระภิกษุอี้จิ้ง (義淨ค.ศ. 635–713)

ก็น่าจะเป็นต้นแบบของการทำงานแปลระหว่างพระภิกษุชาวต่างชาติที่มีความเข้าใจในหลักธรรมเป็นอย่างดี กับฝ่ายผู้ช่วยชาวจีน ที่ช่วยในการแปลเนื้อหาออกมาเป็นภาษาจีน แล้วจดบันทึกคำแปลรวบรวมไว้ ทำให้เกิดธรรมเนียมของการแปลให้เป็นภาษาจีนที่สามารถเข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ได้ และบันทึกลงเป็นตัวอักษรในคัมภีร์เลย แทนที่จะใช้การท่องจำเป็นภาษาอินเดียดั้งเดิม (สันสกฤต หรือปรากฤต) แบบมุขปาฐะอย่างที่ได้รับความนิยมในอินเดีย

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาชีวประวัติของพระธรรมรัตนะในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนและคัมภีร์อื่น ๆ รวมไปถึงงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า ชีวประวัติของพระธรรมรัตนะที่มีเนื้อหาระบุลงลึกในรายละเอียดถึงที่มาและการทำงานเผยแผ่ของท่าน พบปรากฏอยู่ในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนเท่านั้น ไม่ปรากฏในบันทึกร่วมสมัยอื่น ๆ ที่หลงเหลืออยู่ในปัจจุบัน ส่วนเนื้อหาชีวประวัติของท่านที่พบในบันทึกชั้นหลังนั้น โดยมากทำการเรียบเรียง และปรับปรุงมาจากเนื้อหาในคัมภีร์เกาเซิงจ้วน

การวิเคราะห์รายละเอียดของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ คัมภีร์และภาพวาดพระพุทธรูปในชีวประวัติของพระธรรมรัตนะ พบว่า 1) เหตุการณ์จลาจลวุ่นวายและการย้ายเมืองหลวงในยุคราชวงศ์ฮั่นตะวันออกตอนปลาย เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คัมภีร์แปลจีนของพระธรรมรัตนะ และภาพวาดพระพุทธเจ้าที่นำกลับมาพร้อมกับคณะทูตสูญหายไปเกือบทั้งหมด หลงเหลือเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรเท่านั้น 2) ตำนานการขุดทะเลสาบคุนหมิง ถูกนำมาเชื่อมโยงกับพระธรรมรัตนะ โดยระบุว่าท่านเป็นผู้ที่อธิบายที่มาของเถ้าถ่านสีดำที่ถูกพบใต้ทะเลสาบคุนหมิง ในขณะที่หลักฐานจากบันทึกอื่น ๆ ไม่ได้ระบุว่ามีความเกี่ยวข้องกับท่านชัดเจน 3) การแปลคัมภีร์และการนำภาพวาดพระพุทธรูปเข้ามาในจีนพร้อมกับคณะทูต ถือเป็นสิ่งสำคัญในการวางรากฐานพระพุทธศาสนาในจีน โดยมีความเป็นไปได้ว่าพระธรรมรัตนะจะมีส่วนในการคัดเลือกคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่จะนำเข้ามาแปลเป็นภาษาจีน โดยคัมภีร์ที่ท่านแปลออกมานั้นมีเนื้อหาของหลักธรรมคำสอนพื้นฐานในพระพุทธศาสนา ที่จะเป็นประโยชน์ให้กับชาวจีนผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจในด้านนี้มาก่อน โดย “คัมภีร์ฝัวเปิ่นเซิง” และ “ฝัว-เปิ่นสิง” เล่าเรื่องราวความเป็นมา

ในอดีตชาติและในภพชาติปัจจุบันของพระพุทธเจ้า “ฝาไห่จั้ง” และ “คัมภีร์สี่สิบสองบทสูตร” แนะนำหลักธรรมสำคัญรวมถึงวิธีปฏิบัติเพื่อฝึกฝนอบรมตนเอง และ “คัมภีร์สือตี้ต้วนเจี๋ย” บอกถึงวิธีการละกิเลสที่ผูกมัดสัตว์ทั้งหลายไว้ในภพ 3 หรือสังโยชน์ เพื่อการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการเป็นพระอรหันต์ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากคัมภีร์เหล่านี้สูญหายไปเกือบทั้งหมด มีเพียงคัมภีร์สี่สิบสองบทสูตรที่ยังหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน นักวิชาการจึงให้ความสนใจกับคัมภีร์นี้เป็นพิเศษ ในฐานะที่เป็น “คัมภีร์แปลฉบับแรกในพระพุทธศาสนา”

พระธรรมรัตนะมีคุณูปการต่อพระพุทธศาสนาจีนอย่างมาก ทั้งในด้านการอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและด้านการวางรากฐานการเผยแผ่ในจีน พระธรรมรัตนะยอมอดทนต่อความยากลำบากในการเดินทางมายังแผ่นดินจีน อดทนกับการใช้ชีวิตในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากถิ่นฐานเดิม ทั้งยังต้องยอมละทิ้งเกียรติยศมาอยู่ในดินแดนที่ไม่มีใครรู้จัก แต่ท่านก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในจีนตราบจนวาระสุดท้าย นอกจากนี้ เนื่องจากการทำงานแปลพระพุทธศาสนาเป็นภาษาจีนอาจยังไม่เคยเกิขึ้นมาก่อนช่วงเวลาของพระธรรมรัตนะ ท่านจึงน่าจะถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกและวางรากฐานการทำงานแปลคัมภีร์เป็นภาษาจีนให้กับพระภิกษุในยุคต่อ ๆ มา ยิ่งไปกว่านั้น ตระกูลภาษาสายอินโดอารยันกับภาษาจีนก็มีความแตกต่างกันมาก การริเริ่มงานแปลคัมภีร์ของพระธรรมรัตนะ จึงทำให้เห็นได้ถึงความเสียสละและความมุ่งมั่นอุทิศตนให้กับงานพระพุทธศาสนาของท่าน แม้ว่าจะต้องฟันฝ่ากับอุปสรรคนานัปการก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยชีวประวัติพระธรรมรัตนะอ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์เกาเซิงจ้วนเป็นหลัก เนื่องจากเป็นคัมภีร์สำคัญ ที่มีความเก่าแก่ มีความน่าเชื่อถือ และเป็นคัมภีร์เดียวที่บันทึกเรื่องราวชีวิตของพระธรรมรัตนะแบบละเอียด ที่ยังหลงเหลืออยู่และปรากฏในปัจจุบัน หากในอนาคตมีการค้นพบหลักฐานที่น่าเชื่อถือมากกว่า และสามารถบอกเล่าเรื่องราวชีวิตของท่านได้ถูกต้องมากกว่า ก็อาจทำให้ได้ข้อสรุปที่แตกต่างออกไปจากงานวิจัยเรื่องนี้

เอกสารอ้างอิง

พระมหาอานนท์ อานนฺโท. (2564). *คัมภีร์ 42 บท ปฐมคัมภีร์พระพุทธศาสนาพากย์จีน*. กรุงเทพฯ : ศูนย์การแปลคัมภีร์พระพุทธศาสตร์ ไทย-จีน มูลนิธิพุทธรังษี.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล* เล่ม 1. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เมธี พิทักษ์ธีระธรรม, ปิยาภรณ์ ว่องวรางกูร, พรพิมล ศรีหมอก. (2563). ชีวประวัติพระคังเซิงฮุ่ย ในคัมภีร์เกาเซิงจ้วนแปล (1): การอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุของพระคังเซิงฮุ่ย ในรัชสมัยพระเจ้าซุนกวน ยุคสามก๊ก. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* 27(2), 104-138.

วิไลพร สุจริตธรรมกุล และคณะ. (2565) รายงานการวิจัยเรื่อง *"การถอดความและการศึกษาวิเคราะห์ชีวประวัติพระสมณะบนเส้นทางสายไหม: กรณีศึกษาคัมภีร์เกาเซิงจ้วนในหมวดพระผู้แปลคัมภีร์พระพุทธศาสนาตั้งแต่ยุคราชวงศ์ฮั่นถึงราชวงศ์เว่ย."*

Baidubaike. (2022, Sep 23). Retrieved from https://baike.baidu.com/item/%E7%AB%BA%E6%B3%95%E5%85%B0%E5%A2%93/16854169

de Crespigny, R. (2007). *A Biographical Dictionary of Later Han to the Three Kingdoms (23-220 AD)*. Leiden: Brill.

_____. (2017). *Fire over Luoyang: A History of the Later Han Dynasty (23-220 AD)*. Leiden: Brill.

Diglweb. (2022, Sep 23). *Zhongguo simiao ciguan zaoxiang shujuku* [Database of China Temple Statue]." Retrieved from http://diglw eb.zjlib.cn:8081/zjtsg/zgsmcgzx/cypicgl.jsp?channelid=91743&searchword=%CF%F1%D6%F7%B1%E0%BA%C5=756

Gao, J.P. (2012). Shilun longmen shiku Youtianwang zaoxiang [On the Udayana King Images of the Longmen Grottoes]. *Sichou zhi lu*, 227, 10, 28-40.

Gao, Q. (2021). Donghan zhi Tangdai chuan fojiao sengren minghao de yanbian [The Evolution of the Names of Han Buddhist Monks from the Eastern Han Dynasty to the Tang Dynasty]. *Foxue yanjiu*, 146, 1, 45-53.

Fang, L. (2001). *Zhongguo fojiao jian shi* [A Brief History of Chinese Buddhism]. Beijing: Zongjiao wenhua chubanshe.

Fu, H.S. (2014). On the historical classicality of the translated version of the Sutra in Forty-two Sections. *Huadong shifan daxue xuebao (zhexue shehui kexue ban)*, 6, 73-151.

Hamada, T. (2006). On the Udayana King Images in the Vicinity of Early Tang Luoyang. *Ars Buddhica*, 287, 1-5.

_____. (2014). Buddha Image described as "King Udayana Image". Object Narrative. In Conversations: *An Online Journal of the Center for the Study of Material and Visual Cultures of Religion*.

Han Shu/6.15a. (n.d.). Retrieved from http://www.guoxue.com/shibu/24shi/hansu/hsuml.htm

Hou Han Shu/64, 65. (n.d.). Retrieved from https://zh.wikisource.org/wiki/%E5%BE%8C%E6%BC%A2%E6%9B%B8_(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC)/%E5%8D%B7060%E4%B8%8B)

Li, W.S. (1985). Woguo shiku Zhong de Youtianwang zaoxiang—longmen shiku de Youtianwang zaoxiang zhi zao zhiduo wei quanguo zhi zui [On the Udayana King Images in China's Grottoes: the earliest Udayana King Images at the most well-known cave in China]. *Zhongyuan wenwu*, 4, 102-106.

Li, Y.Z. (1996). Hanmingdi wu fo dao jueli shi—Fo Dao jiaoshe shi lun yao [The misapprehension on the debates between Buddhist and Taoism in the Emperor Ming of Han in the Fo Dao jiaoshe shi lun yao]. *Daojiao huatan*, 8-12.

Maspero, H. (1910). Le songe et l'ambassade de l'empereur Ming: Étude critique des sources. *Bulletin de l'École française d'Extrême-Orient*, vol.10, no.1, 95-130.

San Guo Zhi/30. (n.d.). Retrieved from https://zh.wikisource.org/wiki/%E4%B8%89% E5%9C%8B%E5%BF%97/%E5%8D%B730

Shou Shen Ji/13. (n.d.). Retrieved from http://guoxue.httpcn.com/html/book/MEP WMEIL/CQTBRNXVKOUY.shtml

Taisho Tripitaka Publication Association. (1962). *Taisho shinshu daizokyo* [Taisho Revised Tripiṭaka]. Tokyo: Taisho Issaikyo kankokai.

Tang, Y.T. (1938). *Han Wei liang Jin Nan Beichao fojiao shi* [History of Buddhism in the Han, Wei, two Jins dynasties, Northern and Southern dynasties] Beijing: Zhonghua shuju.

_____. (2008). *Han Wei liang Jin Nan Beichao fojiao shi* [History of Buddhism in the Han, Wei, two Jins dynasties, Northern and Southern dynasties]. Wuhan: Wuhan daxeu chubanshe.

Tong, C. (1992). *"Dongzhuo" Zhongguo lishi* [Dongzhuo in the Chinese history]. Beijing/ Shanghai: Zhongguo dabaikequanshu chubanshe.

Tsukamoto, Z.R. (1985). *A History of Early Chinese Buddhism: From Its Introduction to the Death of Hui-yuan*. Leon Hurvitz, L. (Trans.). Tokyo: Kodansha International.

Wang, G.X. (2017). Luoyang Baimasi xiujian shi zha [The history of the construction of the White Horse Temple in Luoyang]. *Zhongguo jianzhu shi lun huikan*, 2, 49-82.

Wei Shu/114. (n.d.). Retrieved from https://zh.wikisource.org/wiki/%E9%AD%8F% E6%9B%B8_(%E5%9B%9B%E5%BA%AB%E5%85%A8%E6%9B%B8%E6%9C%AC)/%E5%8D%B7114)

Yang, W.Z. (2016). A New Study on the Sutra in Forty-two Sections. *Fojiao yanjiu*, 2, 83-89.

Zhao, S.S. (2019). *Protection of the Dharma in "Daoxuan's Continued Biographies of Eminent Monks"*. McMaster University.

Zhen, Z. (2001). Zhongguo di yi gucha—Luoyang Baimasi [On the first ancient temple in China, the Luoyang White Horse Temple]. *Baike zhishi*, 6, 62-63.

Zürcher, E. (1959). *The Buddhist Conquest of China*. Reprint (2007). Leiden: E.J. Brill.